

УДК 347.431(477)

Людмила Панова,*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ГРОШОВОГО ТА ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ

Стаття присвячена аналізу понять грошового та платіжного обороту на підставі відносин, які складаються у сфері обороту матеріальних благ, та їх юридичного відображення як відносин майново-правового характеру, а також визначенню співвідношення цих понять для науки цивільного права.

Ключові слова: цивільно-правовий інститут платіжного обороту, платіжний оборот, грошовий оборот, готівково-грошовий обіг та безготівковий оборот.

Постановка проблеми. У цивільно-правовому регулюванні економічних відносин, що спрямовані на передачу майна, виконання робіт, надання послуг особливе значення має правовий інститут платіжного обороту. Він не користується серед науковців особливою популярністю, частіше науковці-правники звертаються до поняття «грошового обороту», однак, незважаючи на це, без такого цивільно-правового інституту важко усвідомити сучасну економіку у дії. Саме інститут платіжного обороту дозволяє найбільш повно забезпечити належне виконання зобов'язань та визначає сутність розрахункових відносин між суб'єктами цивільного обороту.

Необхідність вивчення правового інституту «платіжного обороту» та його співвідношення з інститутом «грошового обороту» визначається тим місцем, яке він займає у цивільно-правовому регулюванні економічних зв'язків, а також міркуваннями теоретичного порядку. Наприклад, аналізуючи творчу спадщину відомого цивіліста Л. А. Лунця, зазначимо, що цікавим є той факт, що, починаючи свою працю «Деньги и денежные обязательства в гражданском праве» з розділу «Основные юридические понятия в области денежного оборота» (*виділено мною – Панова Л.В.*), вчений виходив із класичного тезису про те, що гроші є об'єктами цивільних прав. Він зосередив свою увагу саме на понятті грошей, а «грошовий обіг» знайшов свій прояв тільки в межах виконання грошового зобов'язання, а термінологічно не був наданий. Це ніяким чином не принижує чудову роботу із цього фаху, яка блискуче вирішує у свій спосіб формальну задачу. Проте сьогодні доводить, що для сучасних грошових

потреб вона є неповною [1, с. 27]. А поняття «грошового обігу» потребує вивчення.

До аналогічного підходу вдається і професор І. А. Безклубий. Сучасний науковець, використовуючи термін «платіжний обіг» у першому абзаці свого дисертаційного дослідження, також не розкриває його суті. І тільки контекст, у якому працює науковець, дає змогу зробити висновок, що платіжний обіг, з погляду автора, є обігом грошей виключно у банківській сфері [2, с. 16]. На нашу думку, такий підхід також не є досконалим, і ми зосередимся на поясненні цього в цій статті.

Наведені приклади не є вичерпними. Безпосередньо розрахунковими правовідносинами, грошовими зобов'язаннями та грошима займалися такі відомі вчені-правники, як Л. А. Лунц, М. М. Агарков та інші. Серед сучасних науковців можна назвати, зокрема, О. П. Подцерковного, І. А. Безклубого, І. М. Опадчого. Багато правників використовували вказану термінологію, проте зміст її залишається нерозкритим, і виникає питання: чи правильно усвідомлюються безпосередньо правниками межі платіжного та грошового обороту, а також їх співвідношення із цивільним оборотом.

|| **Метою статті** є визначення співвідношення понять «грошовий оборот» та «платіжний оборот» для науки цивільного права.

Виклад основного матеріалу. Пошук відповіді на питання спробуємо знайти в економічній науці, яка широко оперує цими поняттями.

Загалом розвиток та рух відносин у сфері платіжного та грошового обороту підпорядковується об'єктивним законам економіки, а не законам юридичним. «Звичайно, без гли-

бокого знання економічних і фінансових за- сад комерційного обороту хорошего фахівця у сфері юриспруденції бути не може», – вважає Е. М. Грамацький [3, с. 40]. Погоджуючись у цілому з неокласичним підходом свого колеги щодо розуміння сучасного фахівця у сфері юриспруденції, звертаєм увагу на існування своєрідного історичного парадоксу, який полягає в тому, що римське право, яке ефективно використовувалось та використується правниками протягом багатьох століть як найбільш досконалий тип права, народжується на базі дуже примітивної, з точки зору сьогодення, та нерозвинутої економіки. Усі виробничі відносини були більш ніж відсталіми. Несформованим був і спосіб виробництва. Отже, стає не зовсім зрозумілим, яким чином за таких виробничих відносин народжується ідеальне право, яким користуються вже тисячоріччя. Значить, в основі права не може лежати економіка, або лежить не тільки економіка.

Безумовно, не тільки економіка, а й будь-яка інша діяльність обов'язково повинна поєднувати теоретичні та емпіричні знання. Проте сучасні економічні моделі розкривають сутність явищ. У свою чергу, для правника необхідним є зосередження уваги на неможливості змішування особливостей явищ матеріального порядку (економічних) та явищ ідеологічних, зокрема правових. Останні (юридичні закони) устанавлюються державою, визначають динаміку правових зв'язків тих юридичних форм (юридичного відображення), в яких проходить рух відповідних економічних відносин. Беручи до уваги центральну роль, яку відіграє поняття правових відносин у теорії держави та права, ми знаходимо підтвердження цього тезису, а саме: «правові відносини є юридичним виразом економічних, політичних, майнових, культурних та інших суспільних відносин» [4, с. 431]. Тобто економіка забезпечує базу для пошуку правильної відповіді, а потім необхідно провести відмежування відносин, які складаються у сфері обороту матеріальних благ, від юридичного відображення цих відносин як відносин майново-правових.

Серед науковців-економістів, які досліджували структуру грошового обороту, можна назвати Б. С. Івасіва, В. Д. Лагутіна, Б. Л. Луціва, В. І. Міщенко, М. І. Савлука та інших. Однак їхні економічні погляди різняться в суттєвих деталях і, як констатує Я. І. Чайковський, «... поняття грошового обороту, платіжного обороту і грошового обігу досі однозначно не визначено» [5]. Отже, між юристами та економістами виникає своєрідна спорідненість щодо невизначеності вищезазначених понять.

Нашу увагу, по-перше, привертає поняття «платіжний оборот», яке міститься в ен-

циклопедії банківської справи, де *платіжний оборот визначається як частина грошового обороту підприємств, компаній, в якій гроші функціонують як засіб платежу для погашення зобов'язань* [6, с. 420].

По-друге, більш широке поняття надає нам глосарій банківської термінології, в якому платіжний оборот (payment circulation) тлумачиться як процес безперервного руху платіжних засобів, які обслуговують господарський оборот. *Платіжний оборот є складовою грошового обігу, в якому гроші виконують функцію засобу платежу та використовуються для погашення боргових зобов'язань. Платіжний оборот може здійснюватися шляхом використання готівки, безготівкових грошей та платіжних інструментів, які суб'єкти господарювання приймають при розрахунках за господарські операції* [7].

Звичайно, в економічній літературі існує чимало думок, структурних припущень та понять, які ми в межах статті не будемо наводити. Разом із цим ці два поняття дозволяють нам визначити розбіжності між ними, що, у свою чергу, буде корисним для концептуалізації бачення грошового та платіжного обороту.

Обидва визначення оперують тим, що платіжний оборот є частиною грошового обороту. На нашу думку, через таке формулювання замовчується чимало проблем. Спробуємо розкрити та обґрунтувати цю тезу.

Будь-який оборот, у тому числі і платіжний або грошовий, характеризується як процес. Тому останнє поняття, на нашу думку, є більш вдалим. Тим не менше процес безперервного руху властивий як для грошового обороту, так і для платіжного і не дає відповіді на питання: чи є дійсно платіжний оборот частиною грошового обороту? Чи може все навпаки? До того ж існує термін «грошовий обіг». Чи є він тотожним терміну «грошовий оборот», чи це різні явища?

Оборот, як зазначалося, завжди характеризується рухом. Якщо це рух товарів, то це «товарний оборот», якщо грошей – «грошовий оборот». Грошовий оборот характеризується рухом грошей, а значить є процесом їх безперервного руху. Універсальне слово «гроші» є своєрідним брендом. Необхідно підкреслити, що розуміння визначеної нами мети дослідження залежить від характеристики грошей. Різноманіття змістів, що вкладаються в цей термін, передбачає багаторівневу структуру підходів до визначення якісної сутності та функціональних властивостей такого економіко-правового феномена. Об'єкт дослідження характеризується специфічними ознаками, які не можна змі-

шувати. Більш того, слід враховувати що гроші є історичною категорією, яка розвивається на кожному етапі товарного виробництва, наповнюється новим змістом та стає складнішою зі зміною умов виробництва [8, с. 20].

У будь-якому разі історичне уявлення про гроші знайшло прояв в існуванні готівкової та безготівкової форми грошових коштів. Якщо висловлюватися більш точно, то грошовий оборот являє собою процес безперервного руху грошових знаків у готівковій та безготівковій формі. Таке визначення відповідає змісту сучасного грошового обороту, де рух здійснюють саме грошові знаки, а не інші види грошей.

Мова йде про історичну зміну форми грошей. Наприклад, в умовах металевих обігу грошовий оборот і товарний оборот визнані економічною наукою як вартісний оборот, оскільки металева монета (золота або срібна) мала свою власну вартість, яка відповідала номіналу, що вказаний на ній. Саме із цієї причини рух вартості грошей відбувався одночасно з рухом вартості товарів. Вартісний оборот поєднував як грошовий, так і товарний обороти. «Во всяком денежном обязательстве приходилось указывать род монеты, который служил предметом сделки», – пише Л. А. Лунц. Пізніше на рівні держави виникають грошові знаки. Держава оголошує, що саме такими знаками суб'єкти можуть погашати наявні борги, та визначає співвідношення платіжної сили різних монет, використовуючи грошову одиницю. «При заключении денежного обязательства уже не требуется непременно указания рода монеты, так как, с точки зрения закона, монеты отличаются друг от друга не своими физическими свойствами, а лишь числом обозначенных на них счетных денежных единиц», – продовжує професор Л. А. Лунц [1, с. 29]. Таким чином, грошове зобов'язання спрямовується на передачу суми грошових одиниць, що визначена у грошових знаках. Таку концепцію містить стаття 524 ЦК України: «зобов'язання має бути виражене у грошовій одиниці України – гривні».

Варто відзначити, що йдеться про термінологічне визначення виразів, які пізніше вживаються дослідниками у різних значеннях. Історичність використання «грошей» простежується шляхом появи нових функцій цього явища. Окрім функції грошей як засобу обміну, з'являється функція грошей як засобу платежу. Проте засоби обміну та засоби платежу хоча й дуже часто збігаються історично, однак далеко не завжди. Відповідно, на це звертає увагу Л. А. Лунц: «... «орудие обращения» и «законное платежное средство» – два понятия, которые различны

по своему содержанию, хотя обычно сходны по объему» і далі «ввиду указанного взаимоотношения понятий орудия обращения и законного платежного средства не представляется возможным дать единое определение юридического понятия денег» [1, с. 28-29]. Правники, як правило торкаються питання юридичної природи грошей [9] або розглядають гроші як об'єкти цивільних прав [10], уникаючи юридичного визначення грошей.

Виходячи із цілей цієї статті, нас цікавить не дефініція грошей, а розмежування двох функцій: платежу та обороту. Важливо, що саме функції грошей відіграють ключову роль у понятті «грошовий оборот», а не процес безперервного руху. За термінологією Л. А. Лунця, гроші є «универсальным суррогатом исполнения имущественных обязательств», проте саме визнання державою на рівні закону грошових знаків як законних платіжних засобів робить таку функцію грошей правовим поняттям, а засіб обміну – економічним. У свою чергу, гроші мають прояв у двох формах. Тобто залежно від форми грошей грошовий оборот поділяється на два складники: готівково-грошовий обіг та безготівковий оборот. Чому використовується термін «грошовий обіг», якщо ми досліджуємо форми грошового обороту? Чи не за для уникнення повторювань та кращого сприйняття тексту? Відповідь однозначна – ні. Грошовий обіг має свою власну сутність, яка відрізняється від безготівкового обороту. Обіг грошових знаків передбачає їх постійне переміщення від одних суб'єктів до інших, вони фізично переміщуються у цивільному обороті, виконуючи функцію засобу обігу. В обігу можуть знаходитися тільки готівкові кошти. Тільки готівка може обертатися та залишатися у незмінному вигляді, виконуючи також функцію платежу. Безготівкові кошти існують у вигляді записів на рахунках. Зрозумілим є той факт, що записи обертатися не можуть, проте можуть виконувати функцію платежу. Тому науковці використовують два терміни – «оборот» та «обіг».

Таким чином, поняття «грошовий обіг» стосується тільки готівкових коштів і є складовою частиною «грошового обороту» на рівні з безготівковим оборотом. В економічній літературі можна побачити два рівнозначних поняття – «грошовий обіг» та «готівково-грошовий оборот». Схематично це можна показати так:

З економічної точки зору під грошовим оборотом слід розуміти процес безперервного руху грошових знаків у готівковій та безготівковій формі, який обслуговує цивільний оборот.

Проте «грошовий оборот» з юридичної точки зору виглядає інакше. Юридично значуща передача грошей відрізняється від фізичної передачі тим, що, по-перше, передача речі повинна обов'язково нести за собою передачу прав на неї і навпаки, а по-друге, юридична та фізична передача речі одночасно можлива тільки при оборотоздатності речей як матеріальних об'єктів зовнішнього світу. У свою чергу, фізична передача майнових прав (записів на рахунках) є неможливою, оскільки вони не мають об'єктивованої (матеріальної) форми. Разом із тим юридичне об'єднання грошей (готівкових та безготівкових), незважаючи на їх різну правову та об'єктивну природу, в єдине поняття як об'єкта цивільних прав (правову фікцію) (ст. 177, 192 ЦК України) стало можливим завдяки тому, що без існування обов'язку визначеної поведінки суб'єкта права ці речі не можуть бути визнані об'єктами цивільних прав. Зокрема, будь-яке благо, існуючи в природі, не може мати правового режиму до тих пір, доки у будь-якої особи не виникне на нього будь-якого права. Виникнення юридичної фікції спрощує застосування законодавства на практиці, поширюючи правовий режим на об'єкти різної правової природи. Це підтверджується і догмою цивільного права. «Об'єктом цивільного правовідношення, – обґрунтовує О. С. Іоффе, – є те, на що спрямовані (а точніше впливають) цивільне суб'єктивне право та цивільно-правовий обов'язок як елементи цивільного правовідношення, що безпосередньо становлять його зміст» [11, с. 216-219]. Професор О. С. Іоффе пропонує свою теорію поділу об'єктів цивільного правовідношення на юридичні та матеріальні, підкреслюючи істотне теоретичне та практичне значення проведення чіткої межі між двома поняттями. У зв'язку із цим з правової точки зору *грошовий оборот можна коротко визначити як сукупність цивільно-правових грошових зобов'язань, які виникають із правомірних дій, що спрямовані на передачу грошової одиниці у встановленій законом формі.*

Разом із тим розрахунки в межах правовідносин та відповідні платежі здійснюються за допомогою не тільки грошових знаків, зокрема гривні як грошової одиниці України, що є єдиним платіжним засобом в Україні та приймається всіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень

на всій території України (ст. 192 ЦК України, ст. 3 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»), тобто є законним платіжним засобом, а також за допомогою інших – *спеціальних* засобів, якими можна здійснити платіж на виконання зобов'язань сторін за укладеними правочинами.

Як правило, держава погоджується та наділяє платіжною силою такі засоби, які вже висунуті й визнані оборотом в якості засобу обігу і платежу. У цьому сенсі закріпленій у статті 3 ЦК України принцип свободи договору є надзвичайно показовим, тому що в умовах свободи ринку є дуже ефективним механізмом. Платіжний оборот поєднує платежі, що здійснюються різними засобами. Сутність засобу платежу можна визначити через його структурні елементи: інструмент платежу, притаманну йому форму руху та через суб'єкта платежу. Інструмент платежу є одним з елементів засобу платежу, саме тому засоби платежу у законодавстві та науковій літературі ототожнюються з інструментами платежу. Наприклад, відповідно до п. 1.14, Ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» електронний платіжний засіб визначається як платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ [12].

Повернемося до економічного розуміння платіжного обороту, який зазвичай визначають як процес руху всіх платіжних засобів (засобів платежу), що обслуговують економічний обіг в окремій країні. Засоби платежу є більш широкою категорією на відміну від грошей. Суб'єкти зобов'язальних правовідносин мають право самі обирати шлях та інструменти, якими вони бажають припинити зобов'язання. Розрахункові відносини являють собою обмін товарами (послугами, роботами) на погоджений між сторонами конкретного договору грошовий або вартісний еквівалент. «При проведенні розрахунків, – пише О. П. Подцерковний, – сторони створюють за загальною організаційною метою – здійснити обмін вартості» [13, с. 9]. Проте не завжди цей обмін є обміном на грошові знаки. Останні, за точним висловленням Л. А. Лунця, є «крайним і принудительним средством исполнения обязательств: крайним в том смысле, что предмет этот заменяет собой действительный предмет долга, если предоставление последнего становится невозможным без, однако, того, чтобы эта невозможность освободила должника; принудительным в том смысле, что должник может освободиться от обяза-

тельства предоставлением этого предмета, а веритель должен его принять, если не хочет впасть в просрочку» [1, с. 27-28].

Можна стверджувати, що виконання зобов'язань включає два аспекти: передачу майна (грошових знаків) в силу закону та контрактну (договірну) передачу (не завжди грошей). Такий самий підхід має місце в праві Європейських країн. Якщо підстави, умови та процедури законної передачі майна практично врегульовані правовими нормами, то передача майна в силу договору хоча й перебуває в межах правового поля, здійснюється, як правило, з волі учасників цивільного обороту, і її умови визначаються цими учасниками. Як зазначають західні юристи, це є особливим елементом ринкової економіки, а з точки зору права такі передачі базуються на договорі. Досліджуючи особливості договірної передачі майна, європейські цивілісти вказують на те, що її регулювання базується на нормах, що являють собою «перехрестя» правил, які являють собою правову базу контрактів (договорів) та правового режиму майна. І саме ця особливість становить одну з головних складнощів для правового регулювання.

Фіксуючи цей факт, не можна не акцентувати увагу на тому, що до цього часу проблема платіжного обороту як цивільно-правового інституту не підлягала спеціальному монографічному дослідженню в Україні. У дослідженнях науковців пріоритетну позицію займали гроші як об'єкти цивільних прав та законний платіжний засіб. Право сторін виконати договірне зобов'язання шляхом платежу за допомогою інших, окрім грошей, платіжних засобів розглядалося лише частково, в межах обраної спеціальної тематики, а системний підхід залишався поза зоною уваги науковців.

Економісти беруть до уваги нормативні акти, які продукує держава, наприклад ЗУ «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», не враховують правничі нюанси, а саме те, що будь-який закон діє не тільки в просторі, часі, а й у колі осіб. Тобто дія будь-якого нормативного акта є обмеженою цими факторами. Спираючись на наведений приклад, можна окреслити ці межі, виходячи з правовідносин, які складаються між суб'єктами. Модель платіжного обороту, яка предстане перед очима, дійсно буде наближатися до банківських правовідносин. Банківська сфера є дуже специфічною і потребує правил на рівні закону. Проте за логікою модель правовідносин у сфері розрахунків не виключає можливості участі інших суб'єктів, які в силу договірних правовідносин бажають діяти за домовленістю,

що не суперечить закону. Економісти здебільшого спираються на вищезазначений закон, у результаті чого платіжний оборот сприймається тільки в межах платіжної системи, що охоплюється банківською сферою. Такий підхід невинувато звучить межі цього цивільно-правового інституту. У свою чергу юристи звертаються до розуміння відповідних процесів, спираючись на погляди економістів. Таким чином, виникає замкнуте коло. Розуміння цього та бажання розірвати це коло є конструктивним процесом, який може привести до нових поглядів та результатів.

Справедливим буде твердження, що грошовий оборот є складовою частиною платіжного обороту, а не навпаки. Платіжний оборот є більш широким поняттям, оскільки паралельно із законними платіжними засобами, якими є грошові знаки, існують спеціальні платіжні засоби, які обирають суб'єкти правовідносин для припинення цивільних зобов'язань. Засіб платежу виконує одну із функцій грошей – платіжну – і використовується суб'єктами для погашення заборгованості, що виникла в результаті тих чи інших правовідносин. Платіжна функція, що властива як законним засобам платежу, так і спеціальним засобам платежу, зробила можливим розвиток кредиту, а в подальшому вексельного обігу та ринку цінних паперів. На відміну від інших функцій, що притаманні грошам, як наприклад, засобу обігу, який передбачає оплату безпосередньо проданого товару або наданої послуги, засіб платежу передбачає виплати, що пов'язані із зобов'язаннями, що виникли раніше. Прикладом можуть слугувати як хрестоматійні платіжні засоби – векселі, чеки, так і сучасні – криптовалюта, електронні гроші, фідучіарні (приватні) гроші і т. п.

Вирішуючи питання, що виникають, юриспруденція виконує своє соціальне призначення, яке полягає у регулюванні соціального життя. Усі інші науки мають для юриспруденції акцесорне, додаткове значення, як наприклад, математика для економіки, або хімія для фармакології. Мова навіть іде не тільки про економічну науку, а й про інші науки, які мають вплив на соціальне життя та надають юриспруденції безцінні послуги. Важливим моментом є те, що юриспруденція має справу із сьогоденням, тобто регулює соціальне життя, переслідуючи, таким чином, виключно практичні цілі, які полягають у дослідженні та доцільному застосуванні права до умов реального життя. Саме тому, вивчати тільки формальні закони, які відірвані від змісту реальних відносин сучасного життя, для правника є неприпустимим.

Висновки

Таким чином, платіжний оборот є процесом безперервного руху платіжних засобів, які обслуговують господарський оборот. Платіжний оборот включає в себе грошовий оборот, у якому гроші виконують функцію засобу платежу та використовуються для кінцевого погашення боргових зобов'язань. Платіжний оборот може здійснюватися шляхом використання будь-яких платіжних засобів, які суб'єкти господарювання приймають при розрахунках за господарські операції. За допомогою правового регулювання майнові відносини набувають відповідну юридичну форму. Правової форми у вигляді договору набуває більшість економічних відносин. У свою чергу, нормативно-правове регулювання та договірне регулювання формують цивільно-правовий інститут платіжного обороту, який являє собою сукупність норм, що регулюють відповідні суспільні відносини.

Список використаних джерел:

1. Лунц Л. А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве / Л. А. Лунц. – М.: Статут, 1999. – 352 с.
 2. Безклубий І.А. Теоретичні проблеми банківських правочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Безклубий Ігор Анатолійович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2006, – 486 с.
 3. Грамацький Е. Юридичний неокласицизм // *businessclass*. – 2009. – № 7 (15). – С. 37–41.
 4. Крестовська Н. М. Теорія держави і права. Практикум. Тести : підручник / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
 5. Чайковский Я. І. Платіжний оборот і грошовий обіг : навчальний посібник [Електронний ресурс] / Я. І. Чайковский. – Тернопіль, ТНЕУ, 2012. – С. 19. – Режим доступу : / [dspace.tneu.edu.ua>bitstream](http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream).
 6. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
 7. Современные проблемы теории денег и денежного обращения [Електронний ресурс] / С. В. Мищенко. – К. : ЦНИ НБУ, УБД, 2011. – 230 с. – Режим доступу : // bank.gov.ua.
 8. Коваленко Д. І. Финанси, гроші та кредит: теория та практика : навчальний посібник / Д.І. Коваленко, В.В. Венгер – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 578 с.
 9. Бельский К. С. О юридической природе денег / К. С. Бельский // *Государство и право*. – 2005. – № 12. – С. 23–29.
 10. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: Теория и судебная практика / В. А. Лапач. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 544 с.
 11. Иоффе О. С. Советское гражданское право / О. С. Иоффе. – М., Юридическая литература, 1967. – 491 с.
 12. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III : станом на 23.07.2015 // Верховна Рада України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.
 13. Подцерковный О.П. Денежные обязательства и расчетные правоотношения в Украине. – Одесса : «Студия «Негоциант», 2005. – С. 308.
- Статья посвящена анализу понятий денежного и платежного оборота на основании отношений, которые складываются в сфере оборота материальных благ, и их юридического отображения как отношений имущественно-правового характера, а также определению соотношения этих понятий для науки гражданского права.*
- Ключевые слова:** гражданско-правовой институт платежного оборота, платежный оборот, денежный оборот, налично-денежное обращение и безналичный оборот.
- The article devoted to an analysis of the legal definitions money and payment circulation as a part of the economic relations. The economic ground of those definitions is quite important for their correct legal reflection and correlation for the civil law science.*
- Key words:** civil law institution of payment circulation, payment circulation, money circulation, cash money circulation, cashless circulation.

